

wiązań organizacyjnych, które usprawniłyby działanie całego systemu; kryzys gospodarczy przyczynił się do ograniczenia działania niektórych ogniw systemu (np. ośrodków zakładowych, organizacji społecznych i spółdzielczych, resortowych), a nawet ich likwidacji. Reforma gospodarcza może spowodować korzystne zmiany w tym układzie, ale czy tak się stanie, trudno dać odpowiedź jednoznaczną. W drugiej fazie reformy spodziewane są korzystne przemiany w działalności różnych elementów systemu oświatowo-wychowawczego, a w tym podsystemu oświaty pozaszkolnej. Przewiduje się właściwe relacje między zakładami pracy spełnia-

jącymi w odpowiedni sposób swoją rolę społeczną, a organizacjami zajmującymi się oświatą pozaszkolną. Pierwszym krokiem w tych działaniach jest uchwała nr 263 Rady Ministrów z 23 XII 1982 r., która podejmuje próbę kompleksowego rozwiązania tego problemu tylko w uspołecznionych zakładach pracy. Pomija inne dziedziny naszego życia, instytucje i organizacje, które posiadają własne przepisy dotyczące dokształcania i doskonalenia zawodowego. Nie bierze pod uwagę bezinteresownych form oświaty pozaszkolnej, na które zapotrzebowanie istnieje i będzie wzrastało w miarę realizacji reformy i wychodzenia z kryzysu gospodarczego.

IZABELA RATMAN-LIWERSKA
Uniwersytet Warszawski
Filia w Białymstoku

DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWO-WYCHOWAWCZA STOWARZYSZEŃ KOBIECYCH

Stowarzyszenia kobiece obok wielu różnorodnych zadań realizują także cele wychowawcze. Zarówno w Lidze Kobiet Polskich jak i Kołach Gospodyń Wiejskich odbywają się nie tylko procesy adaptacji członkiń do życia w kulturze społecznej zachodzące pod wpływem środowiska organizacyjnego, ale i procesy celowego wychowania, realizowane za pomocą świadomego tworzenia sytuacji wychowawczych, wyzwalających określoną aktywność¹⁾.

Jest diametralna różnica między wychowawczą rolą otoczenia społecznego: kręgów rodzinnych, koleżeńskich, sąsiedzkich, zawodowych, stowarzyszeniowych itp. a rolą oświatowców, którzy starają się w sposób celowy i zorganizowany wykorzystać te środowiska do procesu harmonijnego rozwoju osobowości człowieka dorosłego. Celowy zamiar wychowawczy przesądza o tym, że po-

dejmowane wysiłki można określić mianem wychowania.

Nawet wtedy, gdy wśród szeregowych członków występuje aktywność wtórna, to znaczy, że ich działania są rezultatem poczucia obowiązku wobec określonych wymogów organizacyjnych, a uczestnictwo bierne, polegające na formalnym wypełnianiu zadań stowarzyszeniowych, to i tak występuje, w jakimś stopniu określone oddziaływanie wychowujące.

Często aktywność szeregowych członkiń pozbawiona jest podmiotowości i cechuje się werbalnością, czyli wypowiedzianiem się na naradach, konferencjach, zjazdach. Wypowiedzianiem się sprzyja formułowaniu wniosków i uchwał, które potem są realizowane. Związane z rolą członka zadania mają zatem niebagatelne znaczenie instrumentalno-wychowawcze. Oczywiście, większe oddziaływanie osobotwórcze będzie związane z rolą aktywisty — działacza, który pełni bardziej odpowiedzialne zadanie.

Prowadzone kierunki działań kulturalno-wychowawczych, usługowo-opiekuńczych,

1) Na podstawie badań przeprowadzonych wśród członkiń LKP i KGW w regionie białostockim w latach 1980—1982.

oświatowych i normotwórczych wskazują na przemyślany system kształcenia i wychowania. Realizuje się go w specjalnie powołanych do życia placówkach oświatowo-wychowawczych, wyposażonych w potrzebne narzędzia pracy.

Stowarzyszenia kobiece powołują do realizacji swoich celów specjalistyczne jednostki organizacyjne, takie jak: kluby kobiet, uniwersytety powszechne, kursy kształcące i doskonalące w zawodzie lub specjalistyczno-praktyczne, poradnie prawne i pedagogiczne, ośrodki gospodarstwa domowego, szkoły matek i szkoły zdrowia. Popularyzacji wiedzy służą także wydawnictwa centralne Ligi Kobiet i kółek rolniczych, kolportowane do kół terenowych.

Badane stowarzyszenia odwołują się w swojej działalności do osiągnięć i doświadczeń przeszłości, kontynuując tradycje ruchu kobiecego i spożytkowując walory kultury regionalnej i lokalnej. Biorą także udział w szerszym ruchu społecznym, wiążąc swoje działania ze środowiskiem lokalnym i pozalokalnym. Badane stowarzyszenia starają się o stałe ulepszanie programów i środków działania wychowawczego oraz o rozbudzenie potrzeb i zainteresowań członkiń.

O żywotności placówki oświatowo-wychowawczej świadczy autentyczne zainteresowanie realizacją przyjętego programu działania. Jest ono możliwe tylko wtedy, gdy członkinie znajdują w niej środki zaspokajania potrzeb psychospołecznych w atrakcyjnych formach działania. Możliwości ekspresji i samorealizacji dla kobiet w różnym wieku, zróżnicowanych zawodowo i społecznie przesądza o tym, czy dana placówka jest „ogniskiem życia”²⁾. Stowarzyszenia kobiece na Białostocczyźnie starają się o to, by ich placówki były „ogniskami życia”, jednak zasada ta nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w praktycznej działalności. Swoje cele oświatowo-wychowawcze stowarzyszenia kobiece realizują za pomocą dobranych środków i metod wychowawczo-dydaktycznych w określonych formach kształcenia ustawicznego

---

2) Porównania placówek badanych stowarzyszeń dokonałam w oparciu o cechy modelowe placówki kulturalno-wychowawczej określone przez A. Kamińskiego. Patr.: *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa 1974, s. 170–257.

dorosłych. Są to te same formy, które W. Okoń nazwał: 1 — wysoko zorganizowanymi formami edukacji ustawicznej, 2 — zbiorowymi formami edukacji swobodnej, 3 — indywidualnymi formami pracy nad sobą, gdy klasyfikował określone rodzaje czynności kształcących dorosłych w okresie produkcyjnym³⁾.

Zorganizowanie formy edukacji

Wysoko zorganizowane formy edukacji nawiązujące do kształcenia szkolnego, zwane również edukacją powrotną (*recurent education*), występują w stowarzyszeniach kobiecych w postaci kursów i szkoleń aktywu oraz w postaci poradnictwa, kursów kwalifikacyjno-specjalistycznych typu zawodowego. Formy te służą dwojakim celom. Umożliwiają zdobycie wykształcenia zawodowego i specjalistycznego oraz odnawiają, poszerzają i pogłębiają wiedzę zawodową kobiet. Ich celem jest także kształtowanie postaw, sposobów myślenia, wyrabianie nawyków, sprawności i umiejętności potrzebnych do racjonalnego wykonywania pracy zawodowej, domowej i społecznej.

Członkinie KGW i LKP, zwłaszcza te, które pełnią organizacyjne funkcje, objęte są szkoleniem działaczy. Celem tych szkoleń jest wszechstronne umacnianie władz samorządowych wszystkich ogniw stowarzyszeń kobiecych przez przysposobienie aktywu społecznego i pracowników etatowych do należytego wykonywania ich zadań społeczno-politycznych, opiekuńczo-wychowawczych i kulturalno-oświatowych.

Wiele kobiet Białostocczyzny nie posiada jeszcze specjalistycznego wykształcenia zawodowego, zwłaszcza na wsi. Kursy i poradnictwo typu zawodowego prowadzone przez stowarzyszenia kobiece pomagają członkinom w zdobyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do wykonywania zawodu lub prowadzenia domu, co również wymaga profesjonalnych kompetencji. Kursy kwalifikacyjno-zawodowe dla kobiet przygotowują je

---

3) W. Okoń: *Kształcenie ustawiczne a upowszechnianie wiedzy*, [w:] *Teoria i praktyka upowszechniania wiedzy*. Praca zbiorowa pod red. W. Okonia, Warszawa 1979, s. 9–29.

do egzaminu państwowego. Uwzględniają zarówno szkolenie teoretyczne, jak i zajęcia praktyczne, choć przeważają te drugie.

Dużą wagę przywiązuje się do metody samokształceniowej i konsultacji, a także do współzawodnictwa konkursowego. Stosuje się często sprawdziany wiadomości i umiejętności, co wpływa na utrwalanie wiedzy zdobywanej w sposób intensywny i krótkotrwały.

Jedną z form kształcenia zawodowego są organizowane dla członkin KGW i działaczy kółek rolniczych „kursy kwalifikacyjne dla samodzielnych rolników” i tzw. „przysposobienie rolnicze”. Treści tego szkolenia są związane z głównymi zadaniami produkcyjnymi ustalonymi w planach rozwoju rolnictwa. Podstawą szkoleń są obowiązujące i weryfikowane w zależności od potrzeb zadania agrotechniczne i zootechniczne a także kulturalno-oświatowe. Zajęcia szkoleniowe na wsi odbywają się w sezonie jesiennie-zimowym.

Również Liga Kobiet Polskich organizuje różnego typu kursy. Współpracując z kuratoriami oświaty i urzędami zatrudnienia prowadzi kursy w różnych specjalnościach potrzebnych w życiu domowo-rodzinnym. Należy tu wymienić kursy żywieniowe, kroju i szycia, dziewiarstwa, przeróbki kołder, bielizniarskie, robót ręcznych, prowadzenia gospodarstwa domowego. Kursami typu specjalistyczno-zawodowego i kwalifikacyjnego obejmuje się obligatoryjnie instruktorki zatrudnione w placówkach oświatowo-wychowawczych stowarzyszeń kobiecych, takich jak ośrodki gospodarstwa domowego czy poradnie prawne. Mogą z nich korzystać członkinie LKP ale i kobiety nie związane z organizacją.

Formy kursowe i poradnictwo typu zawodowego organizowane przez stowarzyszenia kobiece ułatwiają proces upowszechniania postępu i innowacji, doskonałą organizację i technologię produkcji, wdrażają zasady racjonalnej pracy. Można powiedzieć, że służąc celom użytkowo-zawodowym wpływają także na kierunek przeobrażeń form życia rodzinnego i społecznego. Na Białostocczyźnie jest sporo w tym zakresie do zrobienia. Wiedząc o tym stowarzyszenia kobiece uruchomiły własne centrum badań oraz nawiązały współpracę z ośrodkami informacji naukowej odpowiednich instytucji.

Zorganizowane formy edukacji prowadzone przez stowarzyszenia kobiece służą wychowaniu rozbudzając ambicje zawodowe i poznawcze, dążność do przodowania i uznania społecznego, wyzwalania inicjatywy i otwartości na innowacje. Niektóre działania oświatowo-wychowawcze mają charakter edukacji swobodnej, ze względu na takie cechy, jak: spontaniczność i gwałtowność rozwoju, gdy zaistnieje na nie silne zapotrzebowanie społeczne. Cechą edukacji swobodnej jest to, że bazuje ona na autentycznych potrzebach ludzkich, które wyznaczają jej ogromne zróżnicowanie kierunków działania. Jest ona prowadzona przez takie placówki, jak: uniwersytety powszechne, uniwersytety dla rodziców, szkoły matek, radiowęzły i wydawnictwa stowarzyszeniowe, kluby dyskusyjne, i kluby kobiet, poradnie społeczno-prawne, kursy sanitarne, biblioteki i punkty odczytowe w zakładach pracy, studia oświatowe, kluby wiedzy i myśli, itp.

Działalność ta służy upowszechnianiu wiedzy z różnych dziedzin w zależności od tego, jakie potrzeby poznawcze zgłaszają słuchaczki. Najczęściej oczekują one od organizacji porad z zakresu prawno-społecznego, pedagogicznego, pedagogiczno-psychologicznego oraz z dziedziny higieny osobistej, profilaktyki zdrowotnej, świadomego macierzyństwa i udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Popularne zatem jest w stowarzyszeniu kobiecym poradnictwo, prelekcje i spotkania ze specjalistami medycyny, prawa, pedagogiki i psychologii. Popularyzacji wiedzy służy także czytelnictwo, pokazy filmów, audycje radiowe, konkursy i pogadanki.

Innym nurtem edukacji swobodnej kobiet stowarzyszonych jest działalność gospodarza i usługowo-opiekuńcza. Prowadzi ją szereg placówek oświatowo-produkcyjnych, opiekuńczo-wychowawczych i kulturalnych uruchamianych przez stowarzyszenia, takich jak: ośrodki gospodarstwa domowego, wypożyczalnie sprzętu gospodarstwa domowego, ośrodki „Praktycznej Pani” i „Nowoczesnej Gospodyni”, dziecińce, kolonie i półkolonie dla dzieci, place zabaw w osiedlach, świetlice i izby dworcowe dla matki z dzieckiem, kluby seniora i inne.

Prace produkcyjno-gospodarcze służą dwóm celom: racjonalizacji w prowadzeniu domu oraz aktywizacji zawodowej — na wsi

w rolnictwie, a w mieście — w wybranej specjalizacji.

Prace usługowo-opiekuńcze, takie jak: udzielanie pomocy materialnej, interwencje do władz w sprawach socjalno-bytowych podopiecznych, prowadzenie stołówek zakładowych i pełnienie w nich dyżurów, patronat nad przedszkolami, prowadzenie placówek wczasowo-wychowawczych, opieka nad ludźmi starymi mieszkającymi indywidualnie i w państwowych domach seniorów, zbieranie funduszy na cele socjalne, fundowanie paczek z żywnością lub odzieżą dla dzieci, przeprowadzanie akcji higieniczno-sanitarnych i lekarskich przez działaczki stowarzyszeniowe o wykształceniu medycznym, czy udzielanie porad przez specjalistki innych dziedzin wiedzy, przeprowadzanie wywiadów społecznych w celu diagnozowania potrzeb ludzkich stanowią o efektach wpływu społecznego działaczek, ale są również szkołą kształtowania ich postaw społecznych.

Indywidualne formy pracy nad sobą

Istotnym nurtem edukacji kobiet są indywidualne formy pracy nad sobą, zwane samokształceniem. Dotyczą one również procesów samowychowawczych, a więc uczestnictwa w kulturze, działalności odtwórczej w zakresie sztuk pięknych a także aktywności społecznej.

Członkinie kobiecych stowarzyszeń zdają sobie sprawę z wychowawczego znaczenia pracy społecznej, są przekonane, że doskonałą się dzięki niej wewnętrznie, co zresztą potwierdził sondaż opinii⁴⁾. Świadomość ta wzrasta w miarę pełnienia coraz bardziej odpowiedzialnych funkcji. Realizacja zadań przedmiotowo-organizacyjnych sprzyja niewątpliwie wychowaniu. Ze względu na ro-

4) Chodzi o sondaż opinii, autorkę niniejszego opracowania reprezentatywnej przewodniczących kół LKP i KGW z regionu Białostockizny, liczącej 276 osób (7% ogółu przewodniczących obu organizacji na tym terenie). Badanie to miało miejsce w roku 1981 i stanowiło część obszerniejszych penetracji nad aktywizującą wychowawczą kobiet w stowarzyszeniach.

dziej aktywności zadaniowo-społecznej podejmowanej przez działaczki można wyróżnić:

- wychowanie ideowo-polityczne do społeczeństwa,
- wychowanie przez pracę do pracy,
- wychowanie altruistyczne przez działalność usługowo-opiekuńczą,
- wychowanie recepcyjno-twórcze za pomocą upowszechniania i kreacji kultury,
- wychowanie do wczasów przez działalność zabawowo-rozrywkową i sportowo-turystyczną,
- wychowanie etyczne przez udział w stanowieniu i upowszechnianiu norm prawnych, obyczajowych i moralnych.

Stosunki i interakcje społeczne wytworzone w toku realizacji różnego typu działań w stowarzyszeniu sprzyjają internalizacji wartości moralnych, społecznych, patriotycznych, światopoglądowych, estetycznych i innych, ale wtedy, gdy przewodnicząca koła stara się spowodować, by przygodna grupa społeczna, z jaką na początku ma do czynienia, przekształciła się w zespół wychowawczy, w którym będzie można przeprowadzić zamierzone działania wychowawcze.

Dążność do takiego przekształcania jest metodą wychowawczą. A. Kamiński nazwał ją kiedyś metodą samorządnościową. Aktyw stowarzyszeniowy zdaje sobie sprawę z wartości tej metody i stale ją stosuje. Jednak jest to tylko jeden ze sposobów wychowawczego oddziaływania. W badanych strukturach organizacyjnych stosuje się wiele metod aktywizacji wychowawczej, dążąc do utrwalania socjalistycznych postaw, przekonania i wartości oraz pożądanych cech osobowościowych, takich jak: inteligencja, wiedza, zdolności i umiejętności. Współodpowiedzialność, demokracja i samorządność oraz zaangażowanie stanowią naczelnne zasady pracy podejmowanej w stowarzyszeniu. Zasady te narzucają wybór metod, wśród których stowarzyszenia preferują sposoby wpływu osobistego, o czym świadczy staranny dobór kadrowy, umożliwiający projekcje właściwych wzorów osobowościowych. Świadomie projektując programy działania, stwarzają warunki do kierowania samokształceniem kobiet.